

«Tewrat qanuni we Injil — Ularning néme munsawiti bar?»

Kirish söz

Tewrat bilen Injil otturisida néme munasiwet bar, Tewrat qanuni bilen Injil otturisida néme perq bar? Tewrat dewri bilen Injil dewrining otturisida néme perq bar? Némishqa ershtin nazil qilinghan bu her ikki kitab bizge kérek? (Tewrat, Zebur, Injilning bir pütün ikenlikige ishinimiz; hemmisini «Muqeddes Kitab» yaki «Muqeddes Yazmilar» dep ataymiz. Mushu yerde biz «Zebur»ni Tewratning bir qismi dep hésablaymiz).

Yuqiriqi so'allar intayin muhimdur; jawab bérish üçün Xudaning Muqeddes Kitabning herbir qismida bolghan meqsitini izdishimiz kérek. Shu heqiqet körüniduki, Injilsiz Tewratni toluq Tewrat dégili bolmaydu; Tewratni Injil chüshendüridu, Tewratmu Injilni chüshendüridu we Tewrat arqiliq Injilda ashkare qilinghan sirlar téximu roshen körünidu. Bashqa yerlerde biz Tewrat bilen Injilning bir-biri bilen bolghan munasiwitini ten bilen bashning bir-biri bilen bolghan munasiwitige oxshitimiz.

Qisqisi, Tewrat we Injil Xudaning yoldin ténep ketken, éghir késil basqan bir insaniyetke bolghan jawabidur. Tewrat késelning éghir

halitini ashkarilaydu we uningha toptoghra di'agnoz béridu; Injil bolsa bizni téwipqa, yeni Reb Eysa Mesihke tonushturup béridu. Insaniyetni basqan, rohiy ölüm élip baridighan ejellik késel bolsa gunahdur; Eysa Mesih insaniyetni shu késeldin Qutquzghuchidur.

Emdi Tewratta néme ishlar xatirilinidu?

Oqurmenler üçün töwendiki addiy ixcham yekünni bérimiz: —

(1) Xudaning alemni yaritishi, shundaqla buningdiki muddi'a-meqsiti, bolupmu insanda bolghan muddi'a-meqsiti;

(2) Xudaning insan bilen eslidiki yéqin munasiwiti

(3) Shu munasiwetning insanning gunah sadir qilghini tüpeylidin buzulushi

(4) Xudaning insanning gunahi wejedin chüshidighan balayi'apetler toghruluq wehiysi we shundaq turuqluq insaniyetni Özige yéqin munasiwetke qaytidin keltürüsh toghruluq wedisi

(5) Xuda agah-bésharet qilghinidek, insanning gunahi wejedin chüshidighan «terbiyilik jaza» bolghan apetler (mesilen, Nuh peyghember dewridiki topan, «Babil munari» qatarliq weqeler)

(6) Xudaning insaniyetni Özige yéqin munasiwetke qaytidin keltürüsh toghruluq wedisi Ibrahimni Özige chaqirishi bilen bashlinidu.

U Ibrahimgha: «**Sen arqiliq yer yuzidiki barliq a'ile-qebililerga bext ata qilinidu**» dep wede qilidu («Yaritilish» 12:3). Kéyin, bu wede Ibrahimdin chiqqan el, yeni Yehudiy xelqige qaldurulghan.

(www.mukéddéskalam.com dégen tor bétidin Tewrat tepsiliy tonushturulghan «Tewrat, Zebur, Injil toghruluq omumiy kirish söz»ni körüng).

Xuda «**Ular arqiliq yer yuzidiki barliq a'ile-qebililerga bext ata qilinidu**» dep wede qilghan; emdi U Yehudiy xelqi arqiliq biz («yer yuzidiki eller»)ge «bext yetküzidighan» qandaq ishlarni qildi? Ularning tarixigha nezer salidighan bolsaq mundaq xulasige kélishe bolidu: —

(1) Xuda Yehudiy xelqige Özining mutleq heqqaniyliqi we pak-muqeddeslikini ayan qildi. Bular Xuda ulargha tapilighan barliq qanun-belgilimilerde mujessemleshken. Bashqa ellermu bu qanunlar arqiliq Xudaning tebi'itidin azraq bolsimu chüshenchige ige bolghan.

(2) Yehudiy xelqi Musa peyghember arqiliq chüshürülgen bu pütkül qanun-tüzümlerge emel qilishqa tiriship-tirmiship intilishliri dawamida özlirining gunahkar tebi'itining asaritige esir bolup qalghanliqini bilip yetti.

(3) Bundaq qattiq sawaqni bilgendin kéyin, Isra'ilda öz gunahliq tebi'itini obdan bilgen, Xudagha sadıq bolghan bir «qaldi» peyda boldi. Shuning bilen ular özlirining bir Qutquzghuchigha bolghan qet'iy mohtajliqini tonup yetken; Qutquzghuchi dunyagha kelgende ular uni qobul qilishqa teyyar idi.

(Xudaning «qaldi»sidin bashqilar bolsa özining qayta-qayta ötküzgen sewenliklirige közini yumup, özlirini bashqa eller bilen sélishturup: «Herhalda, biz bu «butperes kapirlar»din yaxshimiz» déyishti. Biraq Xuda ularning qelbiga qarap ularni emeliyette kapirlardin better dep bildi).

(4) Köp peyghemberlarning hayati we sözliri xatirilen'gen Tewrat-Zeburda, herqaysi dewrlerde yashighan köpligen peyghemberlarning bayanliri arqiliq Xuda kelgüside bir Qutquzghuchi, yeni Mesihni ewetidighanliqini körsetken. Mesih kelgende U: (a) Öz azab-oqubetliri bilen Sheytanni meghlup qilidu; (e) awwal Isra'ilgha, andin barliq bashqa ellerge gunahlarning kechürümini élip kélidu; (b) nijat, yeni yéngi (menggülük) hayatni élip kélidu; bashqiche éytqanda U Xudaning insanda, bolghan eslidiki meqsiti, yeni «**Insan obrazimiz we süritimiz bolsun**» dégen meqsitini axirida emelge ashuridu («Yar.» 1:26).

(5) Axirida, Isra'il xelqi arqiliq Qutquzghuchi-Mesih tughulup dunyagha keldi. U del «**barliq ellerge ata qilinghan bext**»tur.

Yuqirida tilgha élinghan birinchi, ikkinchi, üçinchi we tötinchi bext-beriket yetküzidighan basquchlar Tewratning asasiy mezmunidur. «Tewrat» dégenning menisi «yolyoruq», «hidayet» — u peqet Xudaning emrila emes, belki insanlarga Xudagha qet'iy mohtajliqi toghruluq telim-terbiye béríp, Xuda bilen yarashturush yolini, yeni nijatni ayan qilidighan kitabtur. Injilning asasiy xewiri Xudaning nijatini élip kelgen Mesihning dunyagha kélishi, elwette; shunga Tewrat bilen Injilning bir-biri bilen bolghan munasiwiti «ten bilen bash»ning munasiwitidur — ayrilmas bir pütünlükning ikki qismidur.

Tewratning ul heqiqiti Xudaning Ibrahimning nesilliri bolghan Yehudiy xelqi bilen baghligan ehdisidur. Ehdining asasi bolsa Musa peyghemberge tapshurghan muqeddes qanun. Shu qanun «Mis.» 19:5-6de ixchamlinidu: —

«Emdi siler eger derheqiqet Méning sözüمنى anglap, ehdemni tutsanglar, undaqta barliq ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer Méningkidur — we siler Manga kahinlardin terki b tapqan xas bir padishahliq we muqeddes bir qowm bolisiler». Mana bu sen Isra'illargha déyishing kérek bolghan sözlerdur».

Oqurmenler mushu ehding éniq bir shertke asas qilinghanliqini bayqiyalaydu — shu asasi bolsa «eger» dégen muhim sözde mujessemleshtürülgendur: «Eger... Méning ehdemni tutsanglar, undaqta... silerge... bext ata qilimen» dégendek. Bundaq ehde pütünley adil bir ehde, elwette; lékin hemmimizge éniqki, Isra'il öz küchige tayinip Xudaning bu ehdisini tutalmidi hem hazirghiche tutalmaywatidu (bizmu ularning ornida bolghan bolsaq, oxshashla bolattuq). Shunga shundaq déyishimizge boliduki, muqeddes qanunning «wezipisi» insaniyette bolghan gunahning öz eynini pash qilishtin ibarettur. «Gal.» 3:19-25de mundaq déyilidu: —

«Undaqta, Tewrat qanunini chüshürüshtiki meqset néme? U bolsa, insanlarning ita'etsizlikliri tüpeylidin... yolgha qoyulghan... undaqta, Tewrat qanuni Xudaning wedilirige zitmu? Yaq, hergiz!

Eger birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreydighan bolsa, undaqta heqqaniylik jezmen shu qanungha asaslanghan bolatti. Halbuki, muqeddes yazmilar pütkül alemni gunahning ilkige qamap qoyghan. Buningdiki meqset, Eysa Mesihning sadaqet-étiqadi arqiliq wedining étiqad qilghuchilargha bérilishi üçündür. Lékin étiqad yoli kélip ashkare bolghuche, biz Tewrat qanuni teripidin qoghdilip, ashkare bolidighan étiqadni kütüshke qamap qoyulghaniduq. Shu teriqide, bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinishimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup, bizni Mesihke yéteklidi. Lékin étiqad yoli ashkara bolup, uningdin kéyin biz «terbiyiligüchi»ning nazaritide bolmiduq».

Mushu yerdin muqeddes qanunning birinchi roli «terbiyiligüchi» ikenlikini körimiz (bu roli uning birdinbir roli emes, elwette).

Isra'il Xudaning «Eger Méning ehdemni tutsanglar...» dégen sözlirini anglapla «**Xelqning hemmisi bir éghizdin**» derhal jawab bérrip: «— **Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilimiz!**» dédi. «Mis.» 19:8). Lékin peqet birnechche heptidin kéyin, bu chirayliq wede pütünley buzuldi. Hetta ular «Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilmaymiz!» dégen bolsa emeliyetke yéqin bolatti.

Yuquriqi yazmigha qaytayli: «**Tewrat qanuni...insanlarning ita'etsizlikliri tüpeylidin... yolgha qoyulghan**». Bu sözning hertereplimilik menisi bar. Birinchi we eng muhim menisi biz yuqirida

tilgha alghan, «Gal.» 2:19de körsitilgen — Xuda Tewrat qanunini pütkül insaniyettiki gunah mesilisini toluq pash qilghuchi qorali bolushqa bergen. «Rim.» 7:13de Tewrat qanuni toghruluq déyilgendek: «**Undaqta, yaxshi bolghini** (yeni Tewrat qanunidiki emr) **manga ölüm boldimu? Hergiz undaq emes! Belki, gunahning (Tewrat qanunidiki) emr arqiliq qewetla qebih bolghanliqi ochuq ashkarilansun dep, ene shu gunah bu yaxshi emrdin paydilinip, mende ölüm peyda qildi**».

Qoli gal bolghan bir malayni misalgha alayli, safada olturup héch ish qilmighan waqtida uning qolining galliqi bashqilargha yaki özigimu héch bilinmeydu. Lékin birsi uningdin birer ishni telep qilsila uning qolining galliqi derhal hemmige ayan bolidu. Shuningdek «emr» hemmini pash qilip, Tewrat qanuni gunahimizni ashkare qilidu. Xudaning emrige «emel qilay» dégenséri, gunah tebi'itimiz barghanséri pash qilinidu.

Késel adem özining késellik ehwalini bilishi yaki bilmesliki mumkin; téwip uninggha «Halingiz intayin xeterlik», désimu, lékin u bu shum di'agnozni qobul qilishi natayin; bolupmu sirttin qarighanda hemmisi saq körünse, u bu gepge ishenmesliki mumkin. «éghir opératsiye kérek» déyish héchqandiqimizgha xushyaqmaydu, elwette; lékin rohiy jehettin éytqanda, hemmimizning haliti del shundaqtur. Tewrat qanuni bizge «ejellik késilingiz bar» dégen di'agnoz yetküzidu; di'agnozni roh-qelbge téwip bolghan Mesih Eysa teridin jezmleshtürülgendur: «**Insanning ichidin chiqidighinila, insanni napak qilidu. Chünki shular — yaman niyetler, zinaxorluq, jinsiy buzuqluqlar, qatilliq, oghriliq, achközlük, rezillikler, aldamchiliq, shehwaniyliq, hesetxorluq, til-ahanet,**

tekebburluq we hamaqetlikler insanning ichidin, yeni uning qelbidin chiqidu — bu rezil ishlarning hemmisi insanning ichidin chiqip, özini napak qilidu» («Mar.» 7:21-23).

Bu «Yehudiy xelqi»gila keltürülgen di'agnoz emes, belki hemmimizning halitini békitken di'agnozdur. Bundaq dehshetlik ehwalimiz Adem'atining ita'etsizliki we imansizliqining aqiwitidur — U Xudaning «**yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex**» toghruluq: «**Shu derexning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen ölisen**» dégen emri we agahigha ishenmidi. Adam'atimiz shu méwini yégen künide jismaniy jehette ölmidi, Hawa-animizmu ölmidi; lékin ular uningdin téximu muhim xehettin ölgen — ular ikkisi rohiy jehettin ölgen. Adem'atimiz Xudani sézelmeydighan, toniyalmaydighan bolup qaldi. Uning ewladliri bolghan bizlarning halimiz tughulghandin tartip oxshashtur; rosul Pawlus shu halitimizni mundaq teswirleydu: «**qebihliklerimiz hem gunahlerimizda ölgen**» («Ef.» 2:1). Jismaniy ölüm peqet rohiy ölümdin chiqqan muqerrer aqiwettur («Rim.» 5:12ni körüng).

Halimizni toghra bayan qilghan di'agnozni qobul qilishning özi késlimizge shipa bolmaydu, elwette. Özimiz téwipning özi aldigha kélip, uning bizge shexsen dawalashlirini qobul qilishimiz kérek. Intayin roshenki, lékin yenila déyishi kérekki, insanlar özlirining tiriship-tirmiship intilishiliri bilen heqqaniy bolup menggülük hayatqa érisheleydighan bolsa, undaqa bir Qutquzghuchining néme hajiti? Chünki Injilning asasiy xewiri — «Qutquzghuchi keldi!» («Injil»ning menisi «xush xewer»). Rosul Pawlus bu toghruluq mundaq deydu: «**Eger**

birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreydighan bolsa, undaqa heqqaniyliq jezmen shu qanungha asaslanghan bolatti».

Emdi yénigha kélishimiz kérek bolghan téwip zadi kim? U bolsimu, Reb Eysa Mesihdin bashqa héchkim emes. Mesih «Perisiyler» dégen diniy mezheptikiler teripidin: **«Sen bajgir we herxil gunahkar ademlerge hemrah bolup kéliwatisen»** dep erz qilinghanda, Uning munu jawabi xatirilen'gen: —

«Eysa ulargha jawaben:

— Saghlam ademler emes, belki késel ademler téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim» («Luqa» 5:27-32).

Perisiyler özlirini: «Tewrat qanunini ching tutuwatimiz» dep qarap, «hemmimiz heqqaniy ademmiz» dep hésablighini tüpeylidin, özlirining héchqandaq téwipqa hajetmen bolghanliqini körelmeytti. Lékim «bajgırlar we gunahkar ademler» öz özlirini gunahning asaretliridin qutquzalmaydighanliqini, shundaqla Xudaning nijatigha qet'iy mohtaj bolghanliqini éniq köreytti, shunga Rebbimiz ulargha hemrah bolushqa xush boldi. Qedirlik oqurmen, özingizning nijatqa bolghan mohtajliqingizni körgenmusiz?

«Injil»ning tüp meqsiti qandaqtur yéngi bir qanun yaki bir türküm yéngi belgilimiler bolush emes, **belki bizge Téwipning Özini tonushturushtur**. Shunga uning mahayiti Tewrat we uningda bolghan qanunning mahayitidin pütünley bashqichidur. Ulugh Téwipimizning

derweqe biz üçün emrliri bar, biraq Uning shu emrlirini tutushqa bolghan küch yenila shu Téwipning Özidin kélidu — Biz shax derekke ulanghandek, Uninggha tayinip, Uning emrlirini tutushqa Uningdin küch élip, Uning bilen alaqude yashap rohiy méwe bérimiz. Rebbimiz: «**Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda — Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur**» dep élan qilidu («Yuh.» 17:3). Xudani tonush, Xuda bilen shundaq munasiwette turushning özi bolsa nijattur. Rosul Pétrusning töwendiki bayanini köreyli: —

«**Siler Xudani we Rebbimiz Eysani chongqur tonughanséri, méhir-shepget we xatirjemlik silerge hessilep ashqay! Bu du'ayimning asasi — biz bizni Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq Chaqirghuchini chongqur tonughanliqimiz üçün, Uning ilahiy küch-qudriti hayatimizgha we ixlasmenlikte méngishimizgha kéreklik bolghan hemmini ata qildi. U mushu peziletleri arqiliq bizge qimmetlik, eng ulugh wedilerni berdi, bular bilen siler bu dunyadiki hawayi-heweslerdin bolghan iplasliqtin qutulup, Xudaliq tebi'etke ortaq nésip bolalaysiler**» («2Pét.» 1:2-4).

Rosul Pawlus bu ishlarni téximu addiy ipadileydu: —

«**Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem a'ilengdikilermu qutquzulidu!**» («Ros.» 16:13)

«**Démek, «Eysaning Reb ikenlikini aghzing bilen étirap qilsang we qelbingde Xudaning Uni ölükler arisidin tirildürgenlikige**

ishenseng, qutquzulisen»! Chünki insan qelbide étiqad qilish bilen heqqaniy qilinidu, éghizida étirap qilish bilen nijatqa érishidu. Muqeddes yazmilarda déyilgendek; «Uninggha étiqad qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas»... Rebbimiz Özige nida qilghanlarning hemmisige mol bayliqlirini ayimaydu. Chünki Tewratta: «Kimdikim Rebning namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu» dep yézilghan» («Rim.» 10:9-11, 13).

Biz yene bir qétim nijatning qandaq kélidighinini éniq körsetken, Injildiki «téwip» toghruluq shu bayanni köreyli. Bayan Mesihning Matta (Lawiy) isimlik, közge ilinmaydighan bir bajgirni chaqirghini bilen bashlinidu. Dindar Yehudiylarning neziride Matta hetta kapirdin better idi, chünki u Rim impériyesi üçhün xelqtin éghir séliqlarni ündürüshke Rimgha ghalchi boldi: —

«Bu ishlardin kéyin, U yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kördi. U baj yighidighan orunda olturatti. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi.

U ornidin turup, hemmini tashlap, Uninggha egeshti.

Lawiy öyide Uninggha katta bir ziyapet berdi. Ular bilen zor bir top bajgirlar we bashqilarmu shu yerde hemdastixan bolghanidi. Biraq Perisiyler we ularning éqimidiki Tewrat ustazliri ghudungshup Uning muxlisirigha:

— Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?! — dep aghrinishti.

Eysa ulargha jawaben:

— **Saghlam ademler emes, belki késel ademler téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim»** («Luqa» 5:27-31).

Mana bular téwipning sözliridur. «Perisiyler» körünüshte özlirini Tewrat qanunigha aktip emel qilghandek körsitetti. Uning üstige, ular «muqeddes qanun»diki belgilimilerge özliri xalighanche chektin ashqan bezi belgilimilerni qoshuwalghanidi (mesilen, «Mar.» 7:1-13ni körüng). Lékin ular muqeddes qanunning ularning ichki dunyasigha bolghan teleplirige pisent qilmaytti. Shunga ular özlirini heqqaniy (shundaqla özlirige héchqandaq «téwip» kérek emes) dep biletti. Lékin Rebbimizning yer yüzidiki künliri qeyt qilinghan «Matta», «Markus», «Luqa» we «Yuhanna»ni estayidil oqughan oqurmenler köreleyduki, ularning bilgini pütünley xata. Biraq özlirining Xudaning kechürümige hajatmen, yéngi hayatqa mohtaj bolghan gunahkar dep bilgenler bolsa téwipning di'agnozini we shipasini qobul qilishqa teyyar turatti (we turidu). Bajgir Matta (Lawiy) dégen kishi (Injil «Matta»ni yazghan mu'ellip) ulardin biri idi.

Téwipning shipasi Tewrattiki peyghemberler arqiliq bizge ayan qilinidu; ular hem téwipning dunyagha kélishi hem Uning shipasining xewirini aldin'ala éytqan. Xudaning gunahni bir terep qilidighan, Mesihde bolghan shipasi Tewratta «yéngi ehde» déyilidu. Yeremiya peyghember «yéngi ehde» toghruluq mundaq bésharet berdi: —

«Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Isra'il

jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, Méning ular bilen tüzüshken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar. Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Isra'il jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:

— Men Öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning ilahi bolimen,

Ularmu Méning xelqim bolidu.

Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeidu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésige keltürmeymen, — deydu Perwerdigar» («Yer.» 31:31-34).

Bu ehdini diqqet qilip oqusingiz, Perwerdigar nurghun qétim: «Men,... Men... Men...Men... qilimen» dégen. Bu ehde: «Ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgen» dégendek emes; démek, buningda «Eger ... mundaq qilsanglar, emdi men... qilimen» dégendek shertler mewjut emes. Bu, Xudaning Öz ixtiyari bilen qilidighan ishidur, we her bir qobul qilghuchi üçün, bir

möjizidur. Ehdide wede qilinghan ishlarni Xudaning Özi qilidu; ehdini qobul qilghan barliq kishilarning roh-qelbide möjize yaritilidu. Ehdining asasi, uni barliqqa keltürgen yiltizi Téwipning gunahlimiz üçün tartqan azablirididur. Töwende biz bu toghruluq köprek toxtilimiz.

Xuda Ezakiyal peyghember arqiliq oxshash ehdini yene bir qétim jakarlidi: —

«— Men süpsüzük suni üstünlargha chachimen, buning bilen siler pak bolisiler. Silerni hemme paskiniliqlardin we butliringlardin paklaymen. Men silerge yéngi qelb bérimen, ichinglarga yéngi bir Roh salimen; téninglardiki tash yürekni élip tashlap, méhrlik bir qelbni ata qilimen. Méning Rohimni ichinglarga kirküzüp, silerni emr-permanlirim boyiche mangghuzimen, hökümlirimni tutquzimen, shuning bilen ulargha emel qilisiler» («Ez.» 36:25-27)

Yene diqqet qilip oquyingiz, bu yerlerdimu qilchilik shertler mewjut bolghan emes. Xuda qayta-qayta «Men,... Men... Men...Men... qilimen» dégen. Emdi ehdini qobul qilish üçün néme qilishimiz kérek? Rosul Pétrus del mushu so'algha jawab bérıp mundaq deydu: —

«Towa qilinglar, herbiringlar Eysa Mesihning namida gunahliringlarning kechürüm qilinishi üçün chömüldürüşni qobul qilinglar we shundaq qilsanglar Xudaning iltipati bolghan Muqeddes Roh silerge ata qilinidu. Chünki bu wede silerge we

silerning baliliringlarga, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz Özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu» («Ros.» 2:38-39).

«Sugha chömüldürüş»ni qobul qilish hergiz qandaqtur hayat béridighan bir séhriy resim emes, belki (a) Eysaning sözlirige ita'et qilish; (e) Xuda insanlarga «yéngi ehde mende emelge ashurulsun» dep Mesihke bolghan étiqadni bildürüşke bergen we békitken ipadidur («1Pét.» 3:18-21)

So'al: — Emdi towa qilip, Mesihke étiqad baghligan, emma téxi «sugha chömüldürüş»ni qobul qilmighan halette ehdini qobul qilip, nijatqa érishidighanlar barmu? Elwette bar; bolupmu «sugha chömüldürüş»ni qobul qilishtiki muwapiq shara'it bolmisa yaki uni ötküzüşke muwapiq ishenchlik étiqadchi yoq bolghan ehwalda Xuda bu ishqa Igidur, U xalighan bolsa «sugha chömüldürüş»ni qobul qilmighan bir étiqadchigha Özi rohini béreleydu; U awwal qelbimizde bolghan étiqadqa qarap, andin bizning dunya aldida Uning sözige ita'et qilishimizgha qaraydu.

(Mesilen «Luqa» 23:39-43ni körüng. Reb Eysaning yénida kréstke mixlangan jinayetchi Eysagha qarap Uninggha ishinip étiqad qildi. Eysa uninggha «**Berheq, Men sanga éytayki, bugün sen Men bilen bille jenette bolisen**» dédi. Bu jinayetchi étiqadi tüpeylidin nijatqa érishken, lékin uning «sugha chömüldürüş»ni qobul qilishigha mumkinchilik yoq idi, elwette).

Shunga Injil «yéngi bir qanun» emes, belki bizlarni téwipqa

tunushturushtin ibarettur.

Undaқта, ётиқадчининг Теврат қанунига нёме мунасиwet яки алақиси бар? Biz ётиқадчилар Теврат қанунига қандақ қаришимиз кёрек? Росул Павлус бу тоғрuluқ мундақ дейду: —

«**Xuddi shuningdek, qérindashlar, siler Eysa Mesihning qurbanliq téni arqiliq Tеврат қанунига nisbeten öldünglar. Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur**» («Rim.» 7:4).

Grék tilida: «**silerning bashqa birsige... baghlinishinglar**» dégen ibare adette erge yéngidin tegken qizning érige bolghan munasiwitini bildüridu. Adem'ata we Hawa'ana we ulardin kényin nikahlinip bir-birige baghlanghan herbir er-ayal «bir ten» bolidu («Yar.» 2:24, «Mat.» 19:6, «Ef.» 5:31). Shuningdek Mesihke ётиқад qilghan barliq kishiler Xuda teripidin uning bilen «**bir roh**» qilinidu — «**Rebge baghlanghuchi bolsa Uning bilen bille bir rohtur**» («1Kor.» 6:17). Yuqiriqi heqiqetke qarighanda, Eysa Mesihning Öz ölümi arqiliq qilghan emelliri bilen herbir ётиқадчи «**Tеврат қанунига nisbeten öldi**»; chünki Mesih: (a) ölümidе barliq gunahlirimizning jazalirini Özi tartqan; (e) gunahning ётиқадчилarda bolghan küchi we asaritini buzup tashlap, herbir ётиқад qilghuchi kishini gunahning esirlikidin qutquzghan. Mesihning bizni dep ada qilghan bu ulugh xizmiti «Rim.» 5:12-8:39de tepsiliy teswirlinidu.

Shunga Mesihke ётиқад qilghandin kényin, Теврат қанунidiki 613 emr-belgilimining ётиқад qilghuchi kishige héchqандақ telipi qalmaydu. «Héчqандақ telipi qalmaydu» dégenlik ётиқадчи hazir exlaqsiz yaki

buzuq hayatni ötküzidu dégenlik emes, belki uningda hazir yéngi bir hayat bar, dégenliktur; shu yéngi hayatning bolushi bilen xuddi yatliq qiz yéngi érini memnun qilishqa intilgendek u herbir ishta Mesihni memnun qilishqa yashaydu. Bundaq yéngi yatliq bolghan, érige köngli toluq chüshken chongqur söygüsi bolghan bir qiz toghruluq oylinayli. Érining uninggha «öy bashqurush toghrisidiki belgilimiler» dégen bir depterni bérishining hajiti yoqtur! Shundaq bir xiyal bek külkilik bolmamdu?! érini chongqur söygini üçhün u yoldishigha chongqur söygüsi bolghandin kéyin u da'im qandaq oylaydighanliqini chüshendürüshke andin hetta u telep qilmaymu, uning arzulirini emelge ashurushqa tirishidu. Xudaning iradisi, jama'etning Mesihke bolghan munasiwiti shuninggha oxshash bolushtin ibarettur. Netije bolsa «Xudagha méwe bérish»tur.

Hemmimizge ayan, «méwe» ösümlükning qandaqtur birxil tiriship-tirmiship intilishi bilen emes, belki uning peqet Xudaning iltipati bolghan aptap, yamghur we tupraqning ozuqluqini qobul qilishi bilen kélidu, xalas. Shuninggha oxshash, Mesihke tayanghan kishi Xuda bilen bolghan yéqin alaqisi hem sirdashliqi bilen Uninggha shan-sherep keltüridighan tilsimat méwe béridu: —

«Wehalenki, Rohning méwisi bolsa méhir-muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, mömin-mulayimliq we özini tutuwélishtin ibaret» («Gal.» 5:22)

Menggülük hayat Xudaning heqsiz sowghitidur («Ef.» 2:8, «Rim.»

6:23). Bezilerning Xudaning bu shapa'itige tōhmet chaplap: «Men Xudaning menggūlūk hayatni, jūmlidin Uning kechūrūmi bolghan iltipatini qobul qilimen, andin xalighanche herqandaq qebihlikni qilishqa bolidu!» dep ézip ketkenliki üstide sel toxtalmisaq bolmaydu. Xudaning shundaq kishilerni axirida qattiq jazagha békitishi pütünley adil ishtur («Rim.» 3:8). Ular menggūlūk hayatning Xudaning hemrahliqida ötküzüldighan bir hayat, shuningdek Xudaning iradisige muwapiq halda ötküzüldighan bir hayat bolghanliqini körüşhni xalimay qesten közlirini kor qilidu.

Yuqirida biz Mesih we Uning jama'itini yéngidin toy qilghan er-ayalning munasiwitige oxshattuq. Biz yene, Injilni bir «qollanma» emes dégeniduq. Halbuki, er öz öyige bash bolush süpitide ayaligha birnechche telepliri bolghandek, Injil derweqe Mesihning rosulliri arqiliq Öz jama'itige yetküzgen bezi emrlirini öz ichige alidu. Bu emrlerning tüp mahiyitide rohiy emriler bolghachqa, xuddi melum kishining öz öyidikilerge qoyghan telepliri a'ilisidin sirtta turuwatqan ademlerge nisbeten chüshinish mumkin bolmaydighandek, Mesihning emirlirini peqet Mesihke tewe bolghanlarla chüshinishi mumkin.

Shu yerde biz bu tilsimat ehdining qandaq yol bilen barliqqa keltürülgenliki, qandaq yol bilen barliq étiqad qilghuchilargha heqsiz yetküzülgenlikige köngül qoyup oylishimizgha toghra kélidu. Ehde gerche insanlarga heqsiz bolsimu, u cheksiz bir baha bilen kelgendur. Mesih Özi uni barliqqa keltürüşhke bedel tölidi; Tewrat we Zeburning bésharetliri boyiche, Injildiki guwahliq boyiche, Reb Eysa Mesih kréstke mixlanganda, U «pütkül dunyaning gunahlirini élip tashlaydighan» qurbanliq boldi. Shunga u Injilda «Xudaning Qozisi» dep atilidu. Özide

gunah yoq bolghuchi özlirining gunahi tüpeylidin menggülük ölümge layiq bolghanlar (bizler) üçün shu dehshetlik jazani kötürdi. Uning pütünley pak-muqeddes salahiyiti bilen u barliq insanlarning gunahlrini kötürüp, ulargha tégishlik bolghan menggülük jazalarni qobul qilish üçün kréstta alte sa'et azab tartti.

«Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üçün ornimizda lenet bolup bedel töldi. Bu heqte muqeddes yazmilarda: «Yaghachqa ésilghan herqandaq kishi lenetke qalghan hésablansun» dep yézilghan. Shuning bilen Mesih Eysa arqiliq Ibrahimgha ata qilinghan bext yat elliklergimu keltürülüp, biz wede qilinghan Rohni étiqad arqiliq qobul qilalaymiz» («Gal.» 3:13-14)

«Chünki Mesih bizni Xuda bilen yarashturush üçün, yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimlik azab-oqubet chekti; gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlanduruldi» («1Pét.» 3:18).

Shundaq bolupla qalmay, Uning ölümününing gunahning tüp mahiyiti yaki yiltizini bir terep qilishi bilen barliq étiqad qilghuchilar öz insaniy tüp shexsiy tebi'itidin, yeni gunahliq tebi'itidin azad qilinidu; démek, Mesihke étiqad qilishi bilen herbiri ikkinchidin gunahning quli bolmaydu: —

«Bir ademning bir qétimlik ita'etsizliki arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgendek, bir ademning bir qétimlik

ita'etmenliki bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu» («Rim.» 5:19).

«Shuni bilimizki, gunahning makani bolghan ténimiz kardin chiqirilip, gunahning qulluqida yene bolmasliqimiz üçün, «kona adem»imiz Mesih bilen bille kréstqa mixlinip ölgen (chünki ölgen kishi gunahtin xalas bolghan bolidu)» («Rim.» 6:6-7).

«Gunahqa héch tonush bolmighan kishini Xuda bizni dep gunahning özi qildi; meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üçündür» («2Kor.» 5:21).

Peyghemberlarning (yuqirida tilgha élinghan) «yéngi ehde» toghrisidiki bayanlirigha qarighanda, peqet qelb-rohimizning Mesihke baghlanghan halda yashishimiz bilen Mesihning emrlirini ada qilalaydighan bolimiz. Bundaq birlik yaki baghlinish Injildiki köp yerlerde «Rebde bolush», «Mesihde bolush» «Rohta (yeni Xudaning Öz Rohida, Muqeddes Rohta) méngish» dégen ibariler bilen bildürülidu.

Gerche Tewrat qanunidiki 613 emr-belgilimining étiqad qilghuchi kishige hazir héchqandaq qanunluq telipi yaki shert qoyghan yéri qalmighini bilen, Mesihke étiqad qilghuchi herbir adem shu qedimki qanundiki köp yerlerdin söyünidu, uningdin köp paydilinidu, köp danaliq alidu; chünki biz uni oqup, uni bergüchi Xudaning heqqaniy we adil mahayiti uningda roshen eks ettürülgenlikini körgüchi bolimiz. Uningda mol danaliq-heqiqet bardur; yuqirida éytqinimizdek, eger biz herda'im «Rebning qandaq oylaydighanliqini chüshendürüşke andin hetta U

telep qilmay turup Uning arzulirini emelge ashurushqa tirishish»ni xalisaq undaqa pütkül Tewrat, jümlidin Tewrat qanuni bizge Xudaning chong iltipati tuyulup, qimmatlik medet bolidu. Mesihning Injilda xatirilen'gen bizge bolghan emrlirining üstide chongqur oylanghinimizdek, biz Tewrat qanunining üstidimu chongqur oylinimiz. Tewrat qanunidin biz Xudaning barliq insanlarga bolghan «heqqaniy telipi»ni körimiz — démek, Xudaning heqqaniy mahayitini eks ettürgen exlaqiy emrlerni körimiz. Biz yene qurbanliqlar toghruluq, resmiyetler toghruluq yaki bölek meqsetlerde nazil qilinghan, Xudadin Isra'ilgha chüshürülgen bashqa bezi waqitliq emrlerni körimiz. Undaqa, Mesihke étiqad qilghuchilarning Tewrat qanuni bilen bolghan munasiwiti néme? Bu témida biz töwende «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdin azraq neqil keltürimiz: —

Ishen'güchilerning Tewrat qanuni bilen bolghan munasiwiti toghruluq

Tewrat qanunini oqup chiqqanlarga melumki, uning jem'iy besh jehettiki telipi bar: —

(1) Exlaq jehettiki telepler. Bular peqet «Misirdin chiqish» 20-babta xatirilen'gen «on emr-perhiz»la emes, belki Tewratning bashqa köp yerliride xatirilen'gen exlaq teleplirini öz ichige alidu. «**Xudadin bashqa héchqandaq ilahinglar bolmisun**», «**Ata-ananglarga hörmét qilinglar**», «**Oghriliq qilmanglar**», «**Yéqiningni özüngni söygendek söygin**», «**Héchqandaq palchiliq qilmanglar**» qatarliq buninggha

oxshash nurghun exlaq toghrisidiki teleplermu bar. Ishenchimiz kamilki, bundaq teleplerni her dewrdiki ishen'güchiler tolimu heqqaniy, durus, ésil dep qaraydu.

(2) Yehudiy xelqining shara'itigha we salametlikige uyghun bezi emeliy telepler: Mesilen, «**Kishilerni shu yerdin yiqilip ketmisun dep öyünlarning ögzisining töt etrapigha tosmam yasanglar**» («Qan.» 22:8) (Yehudiy xelqi da'im ögziliride tamaq yeydu, uxlaydu), «**Teret qilidighan yer turalghu jayliringlardin ayrim jayda bolsun**» («Qan.» 23:3), qatarliqlar.

(3) Qanungha xilapliq ishlargha qarita tégishlik jazalar; mesilen: «**Eger melum bir ademning kalisi bashqa birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, ular üsküchi kalini sétip pulini teng üleshsun hem ölgen kalining göshinimu shundaq qilsun**» («Mis.» 21:35), qatarliqlar

(4) «Obraz jehettiki» telepler. Mesilen, «**Kalam we éshekni teng qoshqa qatqili bolmaydu**» («Qan.» 22:9), «**Üstüngge ikki xil rextin tikilgen kiyimni kiyme**» («Qan.» 22:11), qatarliqlar.

(5) Ibadet chédirigha yaki ibadetxanigha we shuningdek héyt-bayramlargha munasiwetlik bezi resim-qa'idiler, jümlidin ademning gunahini tileydighan we bashqa qurbanliqlargha baghlanghan emrler.

(Yuqiriqi 4- we 5-xil emrlerning hemmisi «simwolluq, bésharetlik» emrler dep hésablinidu, chünki ular kelgüsi zamandiki, Mesihde bolidighan nijatni körsitidu).

Emdi yuqiridiki sözimizni qaytilisaq, rosul Pawlusning «**Biz «Mesihde»** (Mesih arqiliq) **Tewrat qanunining ilkidin xalas bolduq»**, «**Mesihde Tewrat qanunigha nisbeten öldüq»** («Rim.» 7:4-6) dégen sözliri qanunning qaysi jehetlirini körsitidu? Bizningche herbir jehettin éytilidu.

Mesih kélishi bilen u insanlarning barliq gunahlrini Öz üstige élip, «eng axirqi qurbanliq» bolup, Tewrat qanunida körsitilgen barliq bésharetlik, simwolluq teleplerni biraqla emelge ashurdi. Bu telepler Uning qurbanliqi bilen héchkimge kérek emes bolup qaldi, elwette. Biraq Mesihning ölümi ishen'güchilerning Tewrat qanunidiki bashqa telepliri bilen bolghan munasiwitinimu pütünley özgertiwetti.

Herbir dewrde Xudaning insangha tégishlik bolghan exlaq telepliri özgermeydu, elwette. Halqiliq ish shuki, insan eslidila gunahkar bolghanliqi üçün bu teleplerge hergiz emel qilalmaydu. Bu teleplerni rosul Pawlus «Rim.» 8:4de «**qanunning heqqaniy telipi»** deydu. Emeliyette, «Tewrat qanuni»diki exlaq telepliri Xudaning insangha bolghan pütün exlaq teleplirini ipadilimeydu (Mesihning bu toghrisidiki telimini körüng — Injil, «Matta», 5-7-bablar). Towa qilghan herbir ishen'güchi Tewrat qanunidiki exlaq teleplirini intayin ésil, intayin yaxshi dep qaraydu we Xudaning shan-sheripi üçün bulargha emel qilishni arzu qilidu; biraq ishen'güchi öziye tayinip ulargha emel qilalmaydighanliqini obdan bilidu. U özining qanungha emel qilishqa bolghan ünümsiz tirishishlrini tashlap qoyghan we özini ishen'güchi süpitide «**qanungha nisbeten ölgen»** dep hésablaydu. Étiqadchi

Xudaning yéngi ehdisige ishinip, Xudagha tayinip: — «Xudaning manga ata qilghan Rohi arqiliq U Özining emrlirini mende emelge ashuridu» dep ishinidu. Hazir emel qilghuchi, ishligüchi, saxawetlik ishlarni qilghuchi u emes, belki Xudaning Özidur. Xuda Öz muhebbitini qelbimizge quyghandin kéyin («Rim.» 5:8) U Özi biz arqiliq Öz emellirini yürüzidu, Öz muhebbitini bashqilargha körsitidu: — «**Bashqilarni söygen kishi öz yéqinigha héchqandaq yamanliq qilmaydu. Shuning üçün, méhir-muhebbet bolsa, Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur**» («Rim.» 13:10).

Bularni chüshen'gendin kéyin, biz hazir yuqirida éytqinimiz bilen munasiwetlik, shundaqla köp ademler soraydighan mundaq bir so'algha jawab béreleydighan bolimiz: —

Xuda Öz qedimki xelqi Isra'ilgha Tewrat qanunida tapshurghan emrliri bilen Uning Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq jama'itige tapilighan, Injilda xatirilen'gen emrlirining otturisida perqler barmu? Bar bolsa, néme üçün?

Perqler bar. Mesilen, Tewratta er kishige birdin köp ayalni emrige élishqa bolidighandek körünidu (halbuki, Tewrattiki tarixlarda shundaq ikki-üch ayalliq bir a'ile toghruluq mol ispat barki, ular köp bextsizlikke uchraydu). Injilda bolsa jama'etke yétekchi bolush üçün (yétekchi köp tereplerde ülge bolushi kérek, elwette) bir ayalliq bolushi kérek, déyilidu («1Tim.» 3:2 — bu emr birdin köp ayalni alliqachan emrige alghan er kishining étiqad qilishqa kirishke tosalgha bolmaydu, elwette — peqet u jama'etke yétekchi bolalmaydu).

Yene kélip, Tewratta Xuda Isra'illargha Qana'andiki ellerni yoqitishni emr qilidu; Injilda Reb Eysa bizge: — «Men Özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge dühmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlarga du'a qilinglar. Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yamghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlarghimu yaghduridu» deydu («Matta» 5:44-45).

Biz töwende bu ikki misal toghruluq, shundaqla perqlerning asasi sewebliri toghruluq tepsiliy sözleyimiz; andin sözlirimizni testiqdashqa yene ikki misal keltürimiz.

Tewrat qanunidiki telepler we Injildiki étiqadichilargha bolghan telepler otturidiki perqler —

Birinchi misal

Injildiki Rebbimizning muxlisirigha bolghan telepliri bilen Tewrat qanunidiki Isra'ilgha bolghan teleplerning otturidiki perqler Perisiylerning Rebbimiz bilen bolghan köp söhbetliridin yaki talash-tartishliridin éniq körünidu. Rebbimiz muxlisirigha «Zina bilen wapasizliq qilghanliq sewebidin bashqa, talaq qilishqa bolmaydu»

dep éniq telim bergén. Töwende perisiyler uninggha «talaq qilish» toghruluq keskin bir so'al qoyidu: —

«Emdi bezi Perisiyler Uning yénigha kélip Uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide Uningdin:

— Bir ademning herqandaq sewebtin ayalini qoyuwétishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi.

Shuning bilen U jawaben mundaq dédi:

— Tewrattin shuni oqumidnglarmu, alemning bashlimida insanlarni Yaratquchi ularni «er we ayal qilip yaratti» we «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkisi bir ten bolidu». Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. Shuning üçün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun.

Perisiyler Uningdin yene:

— Undaқта, Musa peyghember néme üçün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti.

U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi. Emdi shuni silerge éytip qoyayki, ayalini buzuqliqtin bashqa birer seweb bilen talaq qilip, bashqa birini emrige alghan herqandaq kishi zina qilghan bolidu.

Muxlislar uninggha:

— Eger er bilen ayal otturisdiki munasiwet shundaq bolsa, undaқта öylenmeslik yaxshi iken, — dédi.

U ulargha:

— Bu sözni hemmila adem emes, peqet Xuda nésip qilghanlarla qobul qilalaydu. Chünki anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar; we insan teripidin axta qilinghan bezi aghwatlarmu bar; we ersh padishahliqi üçün özini aghwat qilghanlarmu bar. Bu sözni qobul qilalaydighanlar qobul qilsun! — dédi» («Mat.» 19:3-12)

Tewrat dewride, Perisiyler dégendek, Xuda Isra'ilgha talaq qilishqa yol qoyghan («Musa buyrughan» emes). Bu belgilime mundaq: —

«Eger birsi bir ayalni emrige alghandin kéyin uningda birer set ishni bilip, uningdin söyünmise, undaqta u talaq xétini pütüp, uning qoligha bérishi kérek; andin uni öz öyidin chiqiriwetse bolidu. Ayal uning öyidin chiqqandin kéyin bashqa erge tegse bolidu» («Kan.» 24:1).

Perisiyler Eysaning talaq qilish toghruluq telimini toghra chüshen'genidi; démek, Özige étiqad qilghuchi kishilerni talaq qilishqa bolmaydu (peqet zina bilen wapasizliq qilghanliqi sewebi tüpeylidin talaq qilishqa bolidu — «Mat.» 5:31-32, 19:9 we «Mar.» 10:2-12). Emeliyette Xuda alliqachan qedimki xelqige Özining talaq qilish ishiga öch ikenlikini körsetkenidi («Mal.» 2:16ni körüng).

Xudaning talaq toghrisidiki emride, némishqa «kona ehde» astida yashighan xelqige bolghan emri bilen hazir «yéngi ehde»ge tayinip yashighan xelqige bolghan emride bu perq bar?

Rebbimizning Perisiylerge bergan jawabi «kona ehde»diki emrlar bilan yéngi ehdediki emrlarning barliq perqlarni chüshinishke bizni halqiliq bir achquch bilan teminleydu: «**Tash yüreklikinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi**». Rebbimizning: «**Alemning bashlimida bundaq emes idi**» dégen sözi Xudaning Adem'atimiz we Hawa'animizni yaratqinini körsitidu, elwette. Nahayiti éniqki (emma köp ademler uni untuydu), peqet bir Adem'ata, peqet bir Hawa-animiz bar idi. Xudaning Adem'atigha bolghan pilani héchqandaq «talaq qilish» mumkinchilikini yaki pürsitini öz ichige alghan emes. Köp bashqa ishlarda bolghandek, Xudaning meqset-pilanini özleshtürüsh üçün Mesih dégendek «bashlam»gha qaytishimiz kérek. Halbuki, Adem'atimizning «gunahqa téyilishi»ning paji'elik, apetlik aqiwetliri bilan, hemmimizning Adem'atimizdin waris qilghan gunahliq tebi'iti hemmimizde «tash yüreklik»ni tughdurghan. Meyli Yehudiy bolsaqmu, «yat ellik» bolsaqmu hemmimiz «**qebihliklerimiz hem gunahlirimizda ölgén**»; Xudaning heqqaniy teleplirige héch emel qilalmaymiz. Shunga, Xuda Isra'ilgha teleplerni qoyghanda (ular hemmimizdek tash yürek bolghachqa), ulargha Özining toluq iradisini téxi ipadilimigen, emma ulargha nisbeten «emeliyetke uyghun» telepliri cheklik bir qanunni berdi. Shundaq bolghini bilen, Tewratta xatirilen'gendek ular hetta shu cheklik teleplergimu emel qilishtin intayin yiraqlashti.

Xudaning qanunda bolghan meqsiti «gunahni pash qilish» bolghandin kéyin, U Isra'ilgha qanun bergende ulargha Tewrat qanunidiki teleplerdin telepliri téximu yuqiri, Özining tüp mahayitige

tolimu uyghun kamil bir qanun berginining néme paydisi bolatti? Jawabi, héch paydisi yoq, elwette; shundaq «toluq» qanun nazil qilinghan bolsa, belkim héchqandaq kishi uninggha emel qilishqa intilmigen bolushi mumkin idi. Shuning bilen biz hazir Rebbimizning talaq toghruluq sözlirini chüshinimiz: —

«Tash yürekliqlardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi». Injil dewri kelgende, Xuda «yéngi ehde»si boyiche étiqad qilghan insanlarga «yéngi qelb, yéngi roh» bergendin kéyin shu kishilerge toluq teleplirini, jümlidin talaq qilish toghrisidiki emrlirini qoyalaydu.

(Kalam terjimiside, «Korintliqlar (1)»diki «qoshumche söz»de «talaq qilish» toghrisidiki muzakirini körüng).

Ikkinchi misal: — méhir-muhebbet toghruluq

«Siler «Qoshnangni söygin, düshminingge nepretlen» dep éytilghanni anglighan. Biraq Men özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge düshmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlarga du'a qilinglar. Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yamghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlarghimu yaghduridu. Eger siler özünglerge muhebbet körsetkenlergila méhir-muhebbet

körsetsenglar, buning qandaqmu in'amgha érishküchiligi bolsun? Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu? Eger siler peqet qérindashliringlar bilenla salam-sehet qilishsanglar, buning néme peziliti bar? Hetta yat elliklermu shundaq qilidighu! Shunga, ershtiki Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar» («Matta» 5:43-48).

«Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amoriy, Hittiy, Perizziy, Qana'aniy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha bashlap kiridu; Men ularni yoqitimen.

Sen ularning ilahlirigha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki ularning butlirini üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar» («Mis.» 23:23-24 — «Qanun shehri» 7-babnimu körüng).

Tewrat we Injilni oquydighan aqköngül kishilerning béshi bezide shu nuqta toghruluq qaymuqup qalidu. Injilda Reb Eysa Mesih bizge hetta düshmenlirimizgimu méhir-muhebbet körsitinglar, dep buyrughan yerde, Tewratta «Misirdin chiqish»tiki mushu yerde némishqa Isra'illargha mushu ademlerni yoqitinglar, dep buyrulghan? Némishqa Tewratning bashqa yerliridimu shundaq buyruq körülide? Xudaning iradisi zadi néme? Undaq buyruq zalimlik emesmu?

Bundaq so'algha jawab bérish üçün biz awwal Qana'anlarning ehwali bilen Isra'illarning ehwalini tepsiliy körüp chiqishimizgha toghra

kélidu: —

(a) Qana'aniylarning ehwali

Töt yüz yil ilgiri Xuda Ibrahimgha Qana'an zéminini bérishke wede qilghan waqtida uninggha yene mundaq dégenidi: —

«Perwerdigar Abramgha: Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu. Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu ta'ipining üstidin höküm chiqirimen. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu. Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen. Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, nesling bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining téxi zixi toshmidi» («Yar.» 15:15-17).

«Amoriylarning qebihlikining téxi zixi toshmidi» yaki «Amoriylarning qebihliki téxi toshmighanidi» dégen sözler bizge, gerche zémindikilerning gunahi shu zamanda nahayiti éghir bolghini bilen, Xuda ularning béshigha hökümünü chüshürgüche ulargha téxi towa qilghudek waqit bermekchi idi, dep körsitidu. Egerde «qebihlikining zixi toshqan» bolsa, undaqa insan gunahqa tolghan bolupla qalmay, belki uning axir bérüp Xuda aldida towa qilip qilmishlirini tüzitish pursetlirini ret qilghanliqini körsitidu. Shunga Xudaning Ibrahimgha bolghan bu sözi

shuni körsitiduki, kelgüsi bir zamanda u bu rezil qebililerni (Amoriylar Qana'aniylar qebililerning kattabéshidur) zéminidin, shundaqla yer yüzidin yoqatmaqchi idi.

Biz «Qana'aniylar qandaq idi?» dep Muqeddes Kitabning bashqa qisimliridin izdisek yaki arxé'ologiyilik ispattin tekshürsek, netijisi oxshash chiqidu; ular derweqe «wehshiy ilahlargha» choqunghuchilar bolup, butpereslikke baghliq herxil nepretlik we yirginchlik ishlarni qilatti, jümlidin insanlar (bolupmu öz baliliri)ni qurbanliq qilatti. Butxanilirida herxil pahishiwazliq we bechchiwazliq ötküzületti (shuning bilen ular arisida herxil saqaymas jinsiy késellikler tarqalghan idi), örp-adetliri herxil zulum-rehimsizlikdin ayrilmaytti. Shundaq bir xelq Xudaning xelqi Isra'ilni bulghapla qalmay, belki yirginchliklikini pütkül dunyagha yuqturushi mumkin idi. Yaxshi bir tashqi késel doxtori ademni qutquzush üçhün uning ténidin ölük etlirini késiwetkinidek, Xudamu shu kishilerni dunyadin késiwetmekchi idi; Isra'il bolsa Uning pichiqli bolatti.

(e) Isra'ilning ehwali: —

Tewrat dewridiki Xudaning Isra'ilgha tapilighan barliq emrliri toghruluq toxtalghinimizda, ularning Xudaning nijatini téxi toluq körmigen bir xelq ikenlikini yadimizda tutushimiz kérek. Shunga Tewratta xatirilen'gen emrler belkim Xudaning könglidikidek meqset-muddi'alirini toluq bildürüp kételmesliki mumkin; belki u köngli qattiq bir xelq qobul qilghudek, ulargha nisbeten mumkin bolidighan, ular ada qilalighudek emrlerni tapshurghan. Bu ish Rebbimizning «Matta» 19-bab, 3-9-ayette «talaq bérish» toghruluq bolghan sözliride éniq chüshendürülidu, bolupmu 7-8-ayette xatirilen'gen bu misalda: —

«Perisiyler uningdin yene: —

Undaqa, Musa peyghember néme üçün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti.

U ulargha: —

Tash yüreklikinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi» — dédi».

Xudagha ming teshekkur, «yéngi ehde» tüzülüshi bilen, yeni Öz Rohining küch-qudriti we cheksiz iltipati bilen, Xudaning barliq emrlirige, jümlidin «**Silerge düshmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlarga du'a qilinglar**» («Matta» 5-babni körüng) déginige emel qilishqa urghup chiqidighan yéngi qelbler we yéngi rohlar bardur. Mana bu «yéngi ehde»diki pak-muqeddesliktur. «Kona ehdidiki pak-muqeddeslik» bolsa bashqiche idi — Xuda Öz xelqini bulghighuchi amillardin saqlinishqa ularning etrapigha birxil «qasha» sélishi kérek. Qana'aniylarni zémindin chiqiriwétish hem kéyin ularning Isra'il zéminining sirtidiki qalduqliri bilen héchqandaq bardi-keldi qilmasliqi bolsa, Isra'ilni Mesihning dunyagha kélishigiche ayrim saqlaydighan mushu «qasha»ning del kérek bolghan bir qismi idi.

Biz «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizdin neqil keltürimiz:

—

«Mesihning kélishi bilen bu «qasha» kéreksiz bolghanidi; Isra'il

Mesih teripidin qutquzulgan bolsa, yene ta'ipe qoshnilirining bulghighuchi tesirlirige béqinip kétishi mumkin bolmaytti; eksiche, ular tolup tashqan pak-muqeddes muhebbet bilen öz etrapidikilerge tesir körsitishi mumkin bolatti. Shunche paskiniliq arisida turghan bolsimu, ularda pak-muqeddes turuwéridighan birxil pak-muqeddeslik bar bolatti; herqandaq öchmenlik we nepret arisida turghan bolsimu, ularda méhribanliq turuwéridighan birxil muhebbet bar bolatti (shunga hazir barliq étiqadchilargha, u Yehudiy bolsun, Yehudiy bolmisun, héchqandaq «qasha» kérek emes)».

Lékin kona ehde dewride, yeni Tewrat dewride bolsa (Xudaning Rohi téxi ata qilinmighachqa), shundaq birnechche «qasha» bolghan emrlar intayin kérek idi («qasha» bolghan emrlarning eng qattiqi «**Qan'aniylarni qiringlar, heydiwétinglar**» dégendek emrni öz ichige élishi kérek idi). Lékin bular hazir derweqe Mesihning muhebbet we küch-qudretke tolghan yüksek emrliri teripidin bikar qilinghandur; Xudaning méhir-shepqiti bilen ularda mangayli!

(Izahat — jama'etning dunyagha béridighan guwahchiliqida birxil «qasha» téxi kérek. Melum bir étiqadchi gunahqa pétip qilip, towa qilmay ochuq-ashkare gunah sadir qiliwerse, undaqta jama'et shu kishini özlirining arisidin, bardi-keldisidin ayriwétishi kérek «1Kor.» 5:1-13, «Rim.» 16:17, «2Tés.» 3:14-15ni körüng). Bu «qasha»ning meqsiti: (a) gunah qilishtin yanmighan shu kishini towa qilishqa ündesh; (e) jama'etning alem aldidiki guwaqchiliqining pakliqi we éniqliqini saqlash; qisqisi, «xush xewer»ge ishenmigen yaki xush xewerni anglimighanlarning jama'etning ishlirigha qarap: «Xuda muqeddes emes iken» yaki «Xuda heqqaniy emes iken» dep oylap qélishining aldini élish).

Üchinchi misal: —

«Mat.» 5:21-22de «Burunqilargha «qatilliq qilma, qatilliq qilghan herqandaq adem soraqqa tartilidu» dep buyrulghanliqini anglighansiler. Biraq Men Özüm shuni silerge éytip qoyayki, öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlanghanlarning herbirimu soraqqa tartilidu. Öz qérindishini «exmeq» dep tillighan herkim aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu; emma qérindashlrini «telwe» dep haqaretligen herkim dozaxning otigha layiq bolidu».

Rebbimiz bu telimide Tewrat qanunidiki qatilliq toghruluq emrni neqil keltüridu. Éniqki, roh-qelbide «Xuda Özi bilen dost bolush»qa teqezza bolghan insanlarga nisbeten, Xudaning ulargha bolghan toluq telipi «qelbinglarda qatilliq bolmisun, nepret bolmisun» dégenliktur. Déginimizdek, ademning qelb-rohining shundaq méhir-muhebbetke toldurulushi peqet Xudaning Muqeddes Rohining küch-qudriti bilen bolalaydu, elwette.

Tötinchi misal: —

«Siler «zina qilmanglar» dep buyrulghanliqini anglighansiler. Biraq Men Özüm shuni silerge éytip qoyayki, birer ayalgha shehwaniy niyet bilen qarighan kishi könglide u ayal bilen alliqachan zina qilghan bolidu» («Mat.» 5:27-28)

Rebbimiz bu telimide Tewrat qanunidiki zina toghruluq emrni neqil keltüridu. U Musa arqiliq chüshürülgen mushu emrni testiqalaydu, elwette, andin emrni ademning ichki dunyasugha tedbiqlaydu. Musa arqiliq kelgen qedimki emr Xuda insanning qelbigé Özining mahiyitini ayan qilidighan, toluq telipini téxi bildürmigenidi. Emrning üstige chongqur oylanghanlar belkim «emrning ichki menisi insannardin shundaq «pak qelb»lik bolushni telep qilidu, dégen xulasige kélishi mumkin; lékin Rebbimiz shu heqiqetni éniq ayan qilidu. Mesihke étiqad qilishi bilen Xudaning padishahliqigha warisliq qilghuchilar shundaq sap qelblik bolushqimu warisliq qilidu («Rim.» 14:17); Xudaning méhirshepqiti bilen, Muqeddes Rohning ish körüshi bilen insanning qelbi paklinidu («Mat.» 5:8).

Axirda, Tewrat qanunining Injil bilen, yeni «yéngi ehde» bilen baghliq bolghan yene üç teripige nezer salayli: —

(a) «Méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur»

«Bir-biringlarni söyüshtin bashqa, héchkimge héchnersidin qerzdar bolmanglar. Chünki bashqilarni söygen kishi Tewrat qanunining telipini emelge ashurghan bolidu. Chünki «zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, nepsaniyetchilik qilma» dégen perhizler we bulardin bashqa herqandaq perzlermu, «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen bu emrge yighinchaqlanghan.

Méhir-muhebbetke bérilgen kishi öz yéqinigha héchqandaq yamanliq yürgüzmeýdu; shuning üçün, méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur» («Rim.» 13:10).

Rosul Pawlusning bu telimide Xudaning Tewrat qanunida bolghan tüp meqsitini bashqa nuqti'inezardin körimiz. Démek, insanni Öz yénigha qayturush — uni Mesihde bolghan nijat bilen «Özining obrazi», «Özining süriti»ge keltürüp, méhir-muhebbet ichide yashaydighan qilishtin ibarettur. Biz shu meqsetni töwendikidek ichlamlisaq bolidu: --

(a) Birsi méhir-muhebbet ichide yashiyalaydighan bolsa (Mesih shundaq qilghan) u Tewrat qanunini mukemmel emelge ashurghuchi bolidu. Mesihdin bashqa héchkim shundaq qilmidi we qilalmaydu.

(e) Gerche Tewrat qanuni Xudada bolghan toluq pak-muqeddeslikni we heqqaniyliqni toluq körsetmigini bilen, u «Xudaning qorali» bolup, uni oqughan insangha öz gunahini, shundaqla gunahning dehshetlikini obdan tonutidu.

(b) Insangha öz gunahini tonutush yeni uninggha Nijatkargha bolghan mutleq hajitini körsitidu.

(p) Insan Mesihni «Nijatkarim» dep tonup nijatqa érishidu

(t) Nijatta Muqeddes Roh insanning tebi'itini özgertip, yéngi qelb, yéngi roh bergechke, insan méhir-muhebbetlik hayatqa kelgen bolidu — démek, Xudagha bolghan méhir-muhebbette, öz yéqinighimu bolghan méhir-muhebbette yashaydighan bir hayatqa kelgen bolidu. Bu jehettin éytqanda «**Méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur**» déyeleymiz.

Töwendiki ayetler bizge Tewrat qanuni toghruluq oxshash heqiqetlerni körsitidu: —

«Bir-biringlarni söyüshtin bashqa, héchkimge héchnersidin qerzdar bolmanglar. Chünki bashqilarni söygen kishi Tewrat qanunining telipini emelge ashurghan bolidu. Chünki «zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, nepsaniyetchilik qilma» dégen perhizler we bulardin bashqa herqandaq perzlermu, «yéqiningni özüngni söygendek söygin» dégen bu emrde yighinchaqlanghan. Méhir-muhebbetke bérilgen kishi öz yéqinigha héchqandaq yamanliq yürgüzmeydu; shuning üçün, méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur» («Rim.» 13:8-10).

«Chünki pütkül Tewrat qanuni «yéqiningni özüngni söygendek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu» («Gal.» 5:14)

«Wehalenki, Muqeddes Rohning méwisi bolsa méhir-muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, mömin-mulayimliq we özini tutuwélishtin ibaret. Mushundaq ishlarni tosidighan héchqandaq qanun yoqtur» («Gal.» 5:22--23)

«Emdilikte bizge tapilanghan telimning muddi'asi sap qelb, pak wijdan we saxtiliqsiz étiqadtin kélip chiqidighan méhir-muhebbettin ibarettur. Bu ishlarda bezi kishiler chetnep, bimene geplerni qilishqa

burulup ketti. Ularning Tewrat qanunining ölimasi bolghusi bar; biraq ular özlirining néme dawatqanliqini yaki özlirining hedep qeyt qiliwatqan sözlirining néme ikenlikini chüshenmeydu.

Emdi bizge melumki, eger kishiler Tewrat qanunini esli muddi'asida qollansa, u paydiliqtur. Chünki biz yene shuni bilimizki, Tewrat qanuni heqqaniy ademler üçün tüzülgen emes, belki qanungha xilapliq qilghuchilar we boyni qattiqlar üçün, ixlassizlar we gunahkarlar üçün, iplaslar we kupurluq qilghuchilar üçün, atisini öltürgüchiler we anisini öltürgüchiler üçün, qatillar, buzuqluq qilghuchilar, bechchiwazlar, ademlerni qulluqqa bulighuchilar, yalghanchilar, qesemxorlar üçün we yaki saghlam telimlerge zit bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üçün tüzülgen — bu telimler teshekkur-mubarekke layiq bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge اساسlanghan» («1Tim.» 5:1-11)

«Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti; we biz Uning shan-sheripige qaridug — u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepset we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur... chünki hemmimiz Uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq.

Chünki Tewrat qanuni Musa peyghember arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepset we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi» («Yuh.» 1:14-17)

(e) Tewrat qanunidiki bésharetler hem «bésharetlik resim»ler

Tewrat qanuni nurghun jehetliride bizni biwasite ajayib, ochuq bésharetler yaki «bésharetlik resim»ler bilen teminleydu. «Bésharetlik resim»ler déginimiz — Tewratta melum bir emrde, melum bir weqede, melum bir shexste bolghan ishlarda Mesihning kélishidin xéli burunla bésharet süpitide Uning xizmitining melum bir jeheti, Uning qutquzghan xelqi (jama'iti) bilen bolghan munasiwiti, Uning Iblis bilen bolghan jéngi qatarliq hertürlük tepsilatleri aldin'ala körünidu, dégenliktur.

Töwende biz peqet töt misalni tilgha alimiz: —

(a) «Mis.» 21:2-6de hörlükke chiqishqa hoquqluq qulning ehwali toghruluq belgilimini körimiz. Qiziq ish shuki, bezide qullar xojisining öyide qélishni tallaydu. Bundaq qulning xojisigha bolghan muhebbitide biz Mesihning Atisigha bolghan muhebbitini, shundaqla Mesihning Atisi «Uninggha bergen a'ilisi» bolghan jama'etke bolghan muhebbitini körimiz. Qulning igisige bolghan muhebbiti we boysunushining ipadisi bolsa qulning etliri sanjilip, téshilip yaghachqa waqitliq békitilgenlikidur. Shu «yaghachqa békitilish» kelgüsi Atisigha bolghan muhebbiti üçün Mesihning sanjilip waqitliq yaghachqa békitilgenlikini körsitidu.

(e) «Misirdin chiqish» 25-31 bablarda Musa Xudadin «muqeddes chédir»ning kérek bolidighan tepsilatlerini tapshuriwalidu. Shu muqeddes chédirning herbir tepsilati Mesihni körsitidighan körkem bir bésharetlik resimdur; chünki shu yerde insanlar Xudagha qurbanliq arqiliq yéqinlishish pursiti bolatti. «Yuh.» 1:14de «**Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti** (grék tilida «chédirini tikip turdi)» déyilidu. «Misirdin chiqish»qa bolghan «qoshumche söz»imizni körüng.

(b) «Lawiylar» 15-bab we «Qanun shehri» 14-babta qaysi haywanlarning «halal», qaysi haywanlarning «haram» dep békitilgini bizni Injil dewride Xudaning xelqining hayatida néme ishlarning meqbul, néme ishlarning meqbul emeslikini körsitidighan obdan «bésharetlik resim» bilen teminleydu.

(p) «Chöl.» 21:4-9de, Isra'illar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üçün arisigha yilanlarni ewetken, dep xatirilinidu. Yilanlar nurghun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yilan yasap, uni hasigha békitip, hasini égiz kötürüp Isra'ilning bargahini aylinip mangghan. Yilanlarning zehiridin öley dep qalghanlar eger iman bilen shu tuch yilangha qarisa saqayghan.

Bu weqe Eysaning kréstte kötürülüşhige «bésharet resim» bolidu. Gunahidin öley dégenlerEysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üçün gunahning Özi qilinghan, «2Kor.» 5:21) gunahtin saqaytilidu — démek, menggülik hayatqa érishidu.

«Musa chölde tuch yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüshi kérek. Shundaq bolghanda, Uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu» («Yuh.» 3:14-15).

(t) «Qanun shehri» 18-babta «**kelgüsi zamandiki peyghember**» toghruluq bésharet bérilidu. Barliq insanlar shu peyghemberge qulaq sélishi kérek, bolmisa qutquzulmaydu, déyilidu. Démisekmu Mesih del shu peyghemberdur. «Kalam terjimisi»da «qanun shehri»diki

«qoshumche söz»nimu körüng.

«Tewrat qanuni»da Mesihni aldin'ala teswirlen'gen yüzdin köp bésharet yaki «bésharetlik resim»ni bayqaysiz. Rosul Pawlus mushu bésharetlerni we bésharetlik resimlerni kelgüsidiki bir jisimning «bir kölengge»si, deydu. «Jisim» bolsa Reb Eysa Mesih, kölengge bolsa Tewrat qanunidiki barliq belgilimiler we teleplerdur («Kol.» 2:16-17ni körüng).

(b) Tewrat qanunidiki «qurbanliqlar»gha bolghan telepler

Tewrat qanuni arqiliq insanning gunahi ayan qilinipla qalmay, belki uningda Xudaning gunahni bir terep qilip, insanni gunahtin qutquzush yoli qurbanliq yoli, depmu békitilidu. «Lawiyalar»diki «qoshumche söz»imizde bayan qilghinimizdek, Isra'ilgha békitilgen besh xil hediye-qurbanliq kelgüsidiki «eng axirqi qurbanliq»ni, yeni Mesihning kréstitiki ulugh ölümining besh jehetini aldin'ala körsitidu. Démisekmu, Tewrat qanunida békitilgen shu qurbanliqlarning hazir hajiti qalmaydu, Mesihning ölümidin kéyin héch kérek emes.

«Undaqta, Tewrat qanunini chüshürüshtiki meqset néme? U bolsa, insanlarning ita'etsizlikliri tüpeylidin, Xudaning mirasi wede qilinghuchi, yeni Ibrahimning nesli dunyagha kelgüche qoshumche qilip bérilgen; u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan. Emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Özi peqet birdur. Undaqta, Tewrat qanuni Xudaning wedilirige zitmu? Yaq, hergiz! Eger birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreleydighan

bolsa, unda qta heqqaniylik jezmen shu qanungha aslanghan bolatti. Halbuki, muqeddes yazmilar pütkül alemni gunahning ilkige qamap qoyghan. Buningdiki meqset, Eysa Mesihning sadaqet-étiqadi arqiliq wedining étiqad qilghuchilargha bérilishi üçündür. Lékin étiqad yoli kélip ashkare bolghuche, biz Tewrat qanuni teripidin qoghdilip, ashkare bolidighan étiqadni kütüshke qamap qoyulghanidüq. Shu teriqide, bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinshimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup, bizni Mesihke yéteklidi. Lékin étiqad yoli ashkara bolup, uningdin kéyin biz «terbiyiligüchi»ning nazaritide bolmidüq. Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar. Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar» («Gal.» 3:19-27).